

TEMSİLİN SÖMÜRÜSÜNDEN HİKÂYENİN ÖZERKLİĞİNE
STK'lar İçin Etik Hikâye Anlatımı ve Dekolonyal İletişim Kılavuzu

Hazırlayanlar:

CAHİDE SARI ve ASİM MURAT OKUR

Ocak, 2026

ÖZET

Bu kılavuzu, Türkiye’de çalışma yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK’lar), insani yardım örgütlerinin ve akademinin iletişim, savunuculuk, saha araştırması ve kaynak geliştirme faaliyetlerinin merkezinde yer alan “hikâye anlatımı- story telling” pratiğini, eleştirel ve dönüştürücü bir perspektifle ele almak için hazırladık. Kılavuz, mevcut uygulamaların, genellikle kasıtsız da olsa, program katılımcısı/odak grup/faydalanıcı olarak adlandırılan kişi ve grupların sömürülebilir ve “mağdur” bir nesneye indirgendiği, kalıcı güç eşitsizliklerinin pekiştirildiği ve sürdürülemez bir iletişim modelinin yaygınlaştırıldığı bir çerçeveden yola çıkmaktadır. Bu sorun yalnızca etik bir ihlal olarak değil, alanın kökenindeki kolonyal zihniyetin bir göstergesi olarak okunmalıdır.

Etik hikâye anlatımını, basit bir iletişim protokolü olmanın ötesinde, örgütsel kültürde, ilişki kurma biçimlerinde ve bilginin üretiminde radikal bir dönüşümü gerektiren dekolonyal bir pratik olarak konumlandırıyoruz. Katılımcıyı, hikâyesinin pasif bir kaynağı değil, aktif, güçlü ve iş birliğine dayalı bir *yazar/özne* olarak görmenin yaygınlaşmasını amaçlıyoruz.

Kılavuzun ilk bölümünde hikâye anlatımının etiğine dair kuramsal çerçeve, güç dinamikleri ve temsil politikaları boyutlarıyla tartışılmaktadır. Bu eleştiriler ışığında, hikâye toplama, kurgulama, paylaşma ve sonrasındaki ilişkileri kapsayan kapsamlı ve uygulanabilir bir etik çerçeve sunulmaktadır. Etik hikâye anlatımını dekolonyal teori ile diyaloga sokarak alandaki dönüşüm çağrısı güçlendirilmeye çalışılmaktadır. Sonuç bölümünde ise, Türkiye’ye özgü zorluklar ve fırsatlar bağlamında örgütlere değişim için pratik bir yol haritası sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik Hikâye Anlatımı, STK İletişimi, Dekolonizasyon, Güç Dinamikleri, Temsil Etiği, Katılımcı Merkezlilik, İletişim Etiği, Kaynak Geliştirme Etiği, Türkiye’de Sivil Toplum.

GİRİŞ: HİKAYELERİN GÜCÜ, SÖMÜRÜ RİSKİ VE STK'LARIN TEMEL İKİLEMİ

İnsanlık tarihi, aynı zamanda bir hikâye anlatma (story telling) tarihidir. Mitlerden destanlara, aile hikayelerinden ulusal anlatılara kadar, hikayeler kim olduğumuzu, nereden geldiğimizi, neye değer verdiğimizi ve geleceği şekillendirir. Son yıllarda, bu kadim pratiğe yönelik hem popüler hem akademik ilgi muazzam bir artış göstermiştir. Hikâye anlatımı artık yalnızca edebiyat ve sanatın değil, gündelik yaşamımızın, tarihsel anlayışımızın, siyasi eylemlerimizin ve hatta rüyalarımızın, fantezilerimizin ve özlemlerimizin ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir (Gölcü, 2023). Ancak, bu canlanan ilgi kaçınılmaz olarak şu soruyu akla getirmelidir: Hikâye anlatımının etiği nedir? Bir hikâyeyi kim, ne için, kime karşı, hangi sonuçları gözeterek anlatır? Bu sorular, özellikle hikâyeleri bir araç olarak kullanan örgütler ve kurumlar için hayati önem taşır.

Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) için hikâye anlatımı, varlık nedenlerinin temel bir bileşenidir. Hikâyeler, soyut sosyal meseleleri somutlaştırır ve duygusal bir insan deneyimine dönüştürür. İstatistikleri yüze, karmaşık sistemleri kişisel/grupsal mücadelelere çevirir. Bir bağışçiyı harekete geçiren, bir politikacıyı ikna eden, kamuoyunda farkındalık yaratan şey çoğu zaman iyi anlatılmış bir hikayedir. STK'lar ve insani yardım örgütleri, hizmet verdikleri toplulukların refahını teşvik etmeyi amaçlar ve hikâye anlatımı, bu hedeflere ulaşmak için kullandıkları önemli bir araçtır (Ogbu, 2023).

Ancak, bu güçlü aracın kullanımı derin sorunları da beraberinde getirir. Hikâye anlatıcıları, anlattıkları kişilerin nasıl görüleceği üzerinde büyük bir güce sahiptir- “anlatıcının iktidarı” (Bauman, 1986). Bu güç, özellikle başkalarının deneyimlerini, özellikle de savunmasız, marjinalleştirilmiş veya travma geçmişi olan kişi ya da grupların deneyimlerini aktarmada büyük bir sorumluluk getirir. Çoğu zaman, hikâye anlatmak ile hikâye almak arasındaki sınır hiç fark edilmeden aşılır. Bir proje önerisinde, bir sosyal medya paylaşımında veya bir belgeselde yer verilen “sesler” bağlamında şu sorular her zaman akılda tutulmalıdır: Bu hikâyeyi anlatmak kimin hakkıdır ve nasıl anlatılacağına kim karar verir?

Türkiye pratiğinde bu sorun, yaygın ve sorgulanmamış bir iletişim kültürü olarak karşımıza çıkmaktadır. “Yoksulluğun estetize edildiği”, çaresizlik vurgusunun ön planda olduğu, STK'ların “kahraman”, desteklenenlerin ise “kurtarılmayı bekleyen kurbanlar” olarak çerçevelendiği anlatılar oldukça yaygındır. Bu tür anlatılar, kasıtlı veya kasıtsız, “yoksulluk

pornografisi” olarak adlandırılan, acının ve mahrumiyetin duygusal sömürüsüne dayanan bir yaklaşımı besler (Bhatti & Eikenberry, 2016). Bu yaklaşım, kısa vadeli duygulanımlar yaratabilir ancak uzun vadede, kalıcı çözümler üretmenin önünde de engel teşkil eder. Bireyleri/grupları failliklerinden ve özerkliklerinden soyutlayarak yalnızca “ihtiyaçları” üzerinden tanımlar, toplumdaki var olan güç eşitsizliklerini ve önyargıları pekiştirir.

Bu kılavuz, sürdürülemez mevcut durumu eleştirel bir bakışla teşhis etmenin ötesinde dönüştürücü alternatif adımlar sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Temel argümanı şudur: Etik hikâye anlatımı, basitçe “daha iyi iletişim” tekniği değil, örgütün kendisini, ilişkilerini ve alandaki kolonyal mirası dönüştürebilecek radikal bir pratiktir. Bu pratik, “katılımcıyı” sömürülen bir “program/proje ögesi” olmaktan çıkarıp, kendi hikayesinin sahibi, anlatıcısı ve denetleyicisi olan “güçlenmiş bir özne” konumuna taşımayı hedefler. Bu sadece etik bir zorunluluk değil, aynı zamanda çalışmaların derinliğini, etkisini ve sürdürülebilirliğini artıran stratejik bir gerekliliktir.

Kılavuz, akademik önermelerle saha pratiğini buluşturmayı amaçlamaktadır. İlk bölümlerde, hikâye, temsil ve güç ilişkilerine dair kuramsal bir zemin inşa edilecektir. Ardından, etik hikâye anlatımının somut ilkeleri ve uygulama adımları, hikâye döngüsünün her aşaması (toplama, kurgulama, yaygınlaştırma ve sonrası) için detaylandırılacaktır. Dekolonizasyona ayrılan özel bölüm, bu yerel tartışmayı küresel adaletsizlik ve bilginin sömürgeleştirilmesi bağlamına taşıma amacıyla eklenmiştir. Sonuç bölümünde ise Türkiye’deki STK’lara, bu dönüşümü başlatmak için somut öneriler sunulmaktadır.

1. Hikayeler Neden Önemlidir? Temsil, İktidar ve “Tek Hikâye” Tuzağı

“Gücü elinde bulunduranın inandığına inanırız. Hikâyeyi yazan odur. Öyleyse, tarihi incelerken kendine şunu sormalısın: Hangi hikâyeyi kaçırıyorum? Hangi ses bastırıldı ki bu ses ortaya çıkabildi? Bunu çözdükten sonra, o hikâyeyi de bulmalısın. Ondan sonra daha net, yine de mükemmel olmayan bir tablo elde edersin.” – Yaa Gyasi, Homecoming

Hikayeler, masum değildir. Dünyayı nasıl anladığımızı, kendimizi ve diğerlerini nasıl konumlandığımızı şekillendiren temel anlamlandırma araçlarıdır. Tarih, aslında galip gelenlerin anlattığı (veya yazdırdığı) bir dizi hikayedir. Hikâye anlatımı, aynı zamanda bir temsil pratiğidir ve temsil, kaçınılmaz olarak güç ilişkileri ile iç içe geçmiştir. Fransız

düşünür Michel Foucault'nun da belirttiği gibi, bilgi ve iktidar ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır; neyin “doğru” bilgi, kimin “meşru” anlatıcı olduğuna karar vermek, iktidar ilişkileri tarafından belirlenir (Foucault, 2011). “Kalemi elinde tutan” sadece hikâyeyi yazmakla kalmaz, aynı zamanda gerçekliğin hangi versiyonunun görünür, duyulur ve hatırlanır olacağını da belirler.

STK'ların hikâye anlatımında bu güç, genellikle “eksiklik anlatısı” veya “kurtarıcı anlatısı” şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu anlatıda:

- Odakta kişinin sahip olmadıkları bulunmaktadır (gıda, eğitim, para, sağlık, vb.).
- Bağ kurma yerine genellikle acıma ve sempati uyandırmaya yöneliktir.
- Aktörler, “kurban” (katılımcı) ve “kahraman” (STK/bağışçı) olarak sabitlenir.
- Bağlam (tarihsel, politik, ekonomik nedenler) silikleştirilir veya tamamen yok sayılır.

Bu hikâyenin dilinde de kendini gösteren bir olgudur: “kırılğan”, “muhtaç”, “fakir”, “mağdur”, “hassas” gibi etiketler, bireylerin kompleks kimliklerini tek bir ezici özelliğe indirger. Bu dil, güç dengesizliklerini de kalıcı hale getirir. Örneğin, “faydalanıcı” terimi bile, tek yönlü bir yardım ilişkisini ima eder; oysa “katılımcı gibi terimler bile, her ne kadar hala yetersiz ve bazı noktalarda yanlış olsalar dahi- daha eşitlikçi ve aktif bir rolü yansıtır.

Nijeryalı yazar Chimamanda Ngozi Adichie'nin “Tek Hikâyenin Tehlikesi” olarak adlandırdığı fenomen, tam da bu noktada devreye girer (Adichie, 2009). Bir insanı veya bir grubu tek bir hikâyeyle- özellikle de olumsuz, eksik veya stereotipik bir hikayeyle- tanımladığımızda, onların failliğini, çeşitliliğini ve potansiyellerini inkâr ederiz. Adichie'nin dediği gibi, “stereotiplerin sorunu doğru olmamaları değil, eksik olmalarıdır”. Küresel bağlamda STK'ların yaygın iletişimde, mültecileri sadece kaçış ve acıyla, Afrika'yı sadece açlık ve savaşıyla, yerel toplulukları sadece geleneksellik ve “geri kalmışlıkla” ilişkilendiren “tek” hikâyeler maalesef çok yaygındır. Bu hikâyeler, bağışçı/donörde kısa süreli bir vicdani rahatlama sağlarken, sorunların sistemik nedenlerini anlamamanın ve kalıcı, eşitlikçi ve adil çözümler üretmenin önünü tıkar.

Peki, hikâyeler neden bu kadar etkilidir? Çünkü hikâyeler empatiyi harekete geçirir. Ancak bu empati, iki şekilde işleyebilir:

1. Dönüştürücü Empati: Dinleyiciyi, anlatıcının deneyiminin karmaşıklığına, direncine ve insanlığına açılmayı teşvik eder. Eşitler arasında bir bağ, bir dayanışma duygusu yaratır.
2. Sömürücü Empati: Dinleyiciyi, anlatıcıyı kendinden aşağı, çaresiz bir “öteki” olarak görmeye iter. Bu, bir üstünlük (“ne kadar şanslıyım”) veya bir borçluluk (“ona yardım etmeliyim”) duygusu yaratır. İlişki, “güçlü-kurtarıcı” ile “zayıf-kurban” arasında hiyerarşik bir bağ olarak kalır.

Etik hikâye anlatımının temel hedeflerinden biri, iletişimi ikincisinden birincisine kaydırmaktır. Bu da hikâyenin nasıl kurgulandığı, kimin sesiyle aktarıldığı ve hangi amaca hizmet ettiği üzerine derin bir soruşturmayı gerektirir.

2. Etik Hikâye Anlatımı Bir Dekolonizasyon Pratiğidir

Kolonyalizm yalnızca mekânsal işgal değildir; aynı zamanda zihniyetlerin, bilginin, kimliklerin ve hikayelerin işgalidir. Sömürgecilik, “Batılı” olanı evrensel, rasyonel ve ilerici; “yerli” veya “Doğulu” olanı ise yerel, irrasyonel ve geri kalmış olarak kodlayan bir bilgi hiyerarşisi yaratmıştır (Mignolo, 2011). Bu hiyerarşi, sivil toplum, akademi ve insani yardım alanlarında da kendini gösterir: Merkez ofisler (genellikle Kuzey/ Batı’da) “uzmanlığı”, “stratejiyi” ve “kaynakları” kontrol ederken, sahada çalışanlar veya “faydalanıcılar” yalnızca “ihtiyaçları”, “deneyimleri” ve “hikayeleriyle” katkıda bulunur. Bu, bir epistemik şiddet biçimidir – Batı-dışı bilgi biçimlerinin, hikâyelerin ve varoluş tarzlarının susturulması veya yok sayılmasıdır (Icaza & Vázquez, 2013).

Bu noktada, dekolonyal teori ve özellikle dekolonyal feminizm, bize güçlü bir analiz çerçevesi sunar. Dekolonyal feminist düşünürler, bu kalıpları kırmak için “sınır düşünce-border thinking”i önerir – yani, hâkim Batılı kategorilerin ötesine geçerek, marjinalleştirilmişlerin (özellikle de Güney’den kadınların) deneyimlerini ve bilgilerini başlangıç noktası olarak alır (Motta, 2020). Frantz Fanon’un dediği gibi, sömürgeleştirilmiş insan, konuşmayan bir beden, bir “var-olmayan” (damné) olarak inşa edilmiştir (Fanon, 2024). Onun hikayesi, onun adına, onun dilinden kopuk bir şekilde anlatıldığında, bu “var-olmayış” durumu pekiştirilir.

Geleneksel örgütsel hikâye anlatımı- onlarca yıldır kaynak geliştirme kampanyalarının ve kâr amacı gütmeyen iletişimin alametifarikası olan tür- özünde çıkarımcı (ekstraktivist)

pratiklere dayanır. "Extractivism" terimi, genellikle doğal kaynakların (petrol, madenler, ağaçlar) sömürülmesi bağlamında kullanılır: Metropol merkezlerinin ihtiyaçları için, yerel ekosistemlere kalıcı zarar vererek, kaynakların ham halde çıkarılması ve işlenmek üzere uzaklara taşınması bağlamında bu kavrama başvurulur. Bu mantık, STK'lar, akademi ve insani yardım örgütlerinin geleneksel hikâye anlatım pratikleriyle şaşırtıcı derecede benzeşmektedir.

Tıpkı toprağın altındaki maden gibi, katılımcıların yaşadıkları travma, yoksulluk, mücadele veya "ilham verici" dönüşüm anları, ham ve işlenmemiş bir meta olarak görülür. Bu deneyimler, yerel bağamlarından ve bütünlüklerinden kopararak "çıkarılır". İletişimciler, saha çalışanları, araştırmacılar, sahaya (metropole uzak "çevre"ye) giderek bu ham deneyimi, anketler, görüşmeler veya gözlemler yoluyla "çıkarır". Bu süreç, genellikle tek yönlü bir transferdir: Bilgi/hikâye, topluluktan alınır ve merkeze taşınır. Çıkarılan ham "hikâye cevheri", merkez ofiste, Batılı/şehirli/bağışçı izleyicinin beklentileri, dilsel kalıpları ve duygusal tetikleyicileri doğrultusunda işlenir. Kompleks arka plan, çelişkiler ve bağlam ayıklanır; hikâye, "duygusal bağış", finansal bağış veya "farkındalık" üretmek üzere rafine edilir ve paketlenir. Bu, epistemik bir şiddet biçimidir: Yerel bilgi ve anlatı biçimleri, hâkim anlatı kalıplarına dökülerek dönüştürülür. Paketlenmiş nihai ürün (kampanya videosu, bağış mektubu, sosyal medya postu), metropoldeki tüketici kitlesine (bağışçılara, destekçilere) sunulur. Tüketimin karşılığında duygusal bir tatmin ("iyi hissediyorum"), sosyal sermaye ("duyarlı biriyim") ve elbette finansal sermaye (bağış) elde edilir.

Tıpkı maden çıkarımında olduğu gibi, bu sürecin geride bıraktığı bir toksik atık vardır. Katılımcının, kendi deneyimi üzerindeki özerkliğinin ve anlatsal yetkinliğinin elinden alınmasıyla sembolik atık, pekiştirilmiş stereotipler, "kurtarıcı-kurban" ilişkisinin normalleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile toplumsal atık ve sorunların sistemik köklerinin görünmez kılınması nedeniyle gerçek dönüşümün ertelenmesine sebep olan yapısal atık oluşur. Hikâyeler, sömürgecilik, küresel eşitsiz ticaret, borçlandırma politikaları gibi tarihsel nedenlerden kopararak, sorunlar yerel veya kişisel birer talihsizlik gibi sunulur. Geriye kalan, genellikle sadece geçici bir maddi destek ile katılımcının kendisine yabancı ve bazen de çarpıtılmış bir hikâyedir. Bu tarz bir ilişki, bir dayanışma veya ortaklık ilişkisi değil, bir sömürü ilişkisidir.

Peki, etik hikâye anlatımı bu süreci nasıl tersine çevirir? Nasıl bir dekolonyal pratik haline gelir? Etik hikâye anlatımı, tam da bu ekstraktivist mantığı reddeden ve onun yerine "döngüsel"

veya "simbiyotik" bir ilişki modeli öneren bir pratiktir. Bu pratikte hikâye "çıkarılmaz", birlikte yaratılır. Değer, sadece metropolde değil, ilk ve en önemli bileşen olarak hikâyenin sahibinde ve anlatım sürecinin kendisinde üretilir (iyileşme, tanınma, güçlenme). Burada bilgi akışı çift yönlü ve diyaloga dayalıdır. Nihai "ürün", katılımcının kendi anlatısal egemenliğini ve topluluk içindeki konumunu güçlendiren araçlar setidir.

1. **Bilginin Demokratikleşmesi:** Hikâye anlatımını, katılımcıyı kendi deneyiminin ve bilgisinin birincil sahibi ve yorumlayıcısı olarak tanır. “Uzman”, artık dışarıdan gelen STK çalışanı değil, o yaşamı deneyimleyen kişidir.
2. **Karmaşıklık ve Çoklu Gerçekliklerin Tanınması:** Tek hikâyenin (trajedi) yerine, bir kişi veya topluluğa dair çok sayıda, çelişkili, zengin hikayelere alan açar. Bu, kolonyal stereotipleri parçalar.
3. **İlişkiselliğin ve Karşılıklı Bağımlılığın Vurgulanması:** Bireyci “kurtarıcı-kurban” ikiliğini reddeder. Onun yerine, karşılıklı öğrenme, dayanışma ve birlikte mücadele temelinde ilişkiler kurar. STK, “güçlendiren” değil, var olan gücü tanıyan ve onunla yürüyen bir ortaktır.
4. **Failliğin Tanınması:** Hikâye anlatımı, katılımcının kendini “eyleyen bir özne” olarak yeniden tanımlamasına, kolonyal süreçlerle parçalanmış kimliğini onarmasına ve siyasi bir özne olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilir (Motta, 2016). Hikayesini anlatmak, bir direniş, varoluş ve iyileşme eylemidir.
5. **İyileştirici Potansiyel:** Travmatik deneyimlerin güvenli, saygılı ve kontrollü bir ortamda anlatılması, iyileştirici olabilir. Bu, bireysel bir terapiden ziyade, toplumsal bir tanıklık ve dayanışma pratiğidir. Hikâye anlatımı, sessizleştirilmiş olanın sesini duyurarak, kolektif bir iyileşme ve yüzleşme sürecine katkıda bulunur. Her adımda hakikati talep eder.

Etik hikâye anlatımı, özünde, desteklediğimizi iddia ettiğimiz topluluklarla ve bireylerle farklı sömürü biçimlerine dayanan ilişki biçimlerinden vazgeçmemize ve daha eşitlikçi, kapsayıcı ve dayanışmacı ilişkiler geliştirmemize yardımcı olabilecek bir dizi araç, pratik ve zihniyettir. Etik hikâye anlatımı tartışması, dil ve rıza gibi mikro-etik konuların ötesine, küresel ölçekteki iktidar, bilgi ve temsil sistemlerinin sorgulanmasına taşındığında anlam kazanır.

Sonuç olarak, etik hikâye anlatımı ilkelerinin örgütsel düzeyde benimsenmesi, STK’ların kendilerini basit bir “iyilik/destek dağıtıcısı” olarak değil, küresel eşitsizlik ve adaletsizliğe

dayalı sistemde dönüştürücü bir aktör olarak yeniden konumlandırmasının bir yoludur. Bu, alanın kendi içindeki güç yapılarını, ücret eşitsizliklerini, karar alma mekanizmalarını da sorgulamayı gerektiren, zorlu ama kaçınılmaz bir yolculuktur. Bu yolculuk, farklı biçimlerde sömürülen bir program katılımcısını, yalnızca kendi hikâyesinin değil, daha eşitlikçi ve adil bir dünya hedefinin güçlenmiş bir anlatıcısı haline getirmeyi hedefler.

3. Etik Hikâye Anlatımı Nedir? Kavramsal Bir Çerçeve

Etik hikâye anlatımı, hikâye anlatma eyleminin asla tarafsız olmadığı bilinciyle başlar. Çoğu zaman, güç dinamikleri çerçeveyi belirler: Hangi seslerin yükseltileceğini, hangilerinin dışarıda bırakılacağını ve insanları, sorunları ve olayları nasıl anlayacağımızı etkiler.

Son yıllarda Sivil toplum alanında bir “buzzword” haline gelen etik hikâye anlatımı, genellikle yüzeysel bir kontrol listesinden (izin formu, yüzü bulanıklaştırma) ibaret olarak anlaşılmaktadır. Oysa bu başlık çok daha derin ve dönüştürücü sonuçları olan önemli bir başlıktır. Etik hikâye anlatımı, bir dizi teknik ve kuraldan öte, bir zihniyet, ilişki kurma biçimi ve öz-eleştirel bir pratiktir. Temelini, hikâye anlatımının tüm süreçlerinde- ilk temas, toplama, yazma, yayınlama ve sonrası- saygı, şeffaflık, adalet ve karşılıklılık ilkelerini merkeze almak oluşturur.

Geleneksel STK anlatısı, çoğunlukla “alma-verme” veya “çıkarma-ambalajlama-satma” mantığına dayanır: Topluluktan bir hikâye “alınır”, bağışçı kitlesi için “ambalajlanır” ve kaynak veya farkındalık karşılığında “satılır”. Etik hikâye anlatımı ise, bu işleyişi birlikte yaratma ve birlikte fayda sağlama mantığıyla değiştirmeyi hedefler. Bu yaklaşımı anlamak için dört temel eksenini incelemek gerekir:

1. İlişkisel ve Durumsal Etik:

Bu yaklaşım, etik kuralların soyut ve evrensel ilkeler olarak uygulanmasından ziyade, her bir hikâye ve ilişkinin kendine özgü bağlamında ele alınması gerektiğini savunur. Sosyal hizmet alanından ilhamla, “kültürel tevazu” ilkesi burada devreye girer: Profesyonel, kendisini uzman olarak değil, katılımcıyı kendi yaşamının ve deneyiminin birincil uzmanı olarak görür (NASW, 2021; Barsky, 2022). Amacı, nesnel bir gözlemci gibi “yargılamak” değil, ilişki içinde birlikte “anlamak” ve “ileriye dönük bir haritayı birlikte kurgulamaktır. Her durum benzersizdir; bir bağlamda uygun olan, bir diğerinde uygun olmayabilir.

2. Güç Farkındalığı ve Analizi:

Etik hikâye anlatımının kalbinde, süreçteki tüm güç dinamiklerinin sürekli ve bilinçli bir şekilde farkında olmak ve bunları analiz etmek yatar. Bu dinamikler katmanlıdır:

- Örgüt-Katılımcı: Hizmete/desteğe erişim, ekonomik fark, eğitim düzeyi.
- Bağışçı-Faydalanıcı: Kaynak kontrolü, “kurtarıcı” konumu.
- Batılı/Kuzeyli-Güneyli/Doğulu: Küresel ekonomik ve tarihsel hiyerarşiler.
- Araştırmacı/Anlatıcı-Özne: Bilgiyi “çıkarıcı” ve “yorumlayan” konumu.

Bu farkındalık, bu dinamikleri görünür kılmak ve mümkün olduğunca dengelemek için adımlar atmayı gerektirir. Amacı, katılımcının “anlatıcı gücünü” (Senehi, 2002)- kendi hikayesi üzerindeki kontrol, sahiplik ve yönlendirme gücünü- güçlendirmektir.

3. Derin, Sürekli ve Bilgilendirilmiş Rıza:

Rıza, bir kerelik, imzalı, hukuki bir formdan ibaret değildir. Etik hikâye anlatımında rıza, sürekli bir diyalog, bir süreçtir. Derin rıza şunları gerektirir:

- Bilgilendirme: Katılımcı, hikayesinin *nerede* (web sitesi, sosyal medya, rapor), *nasıl* (yazı, fotoğraf, video), *kim için* (hangi kitle) ve *ne amaçla* (fon toplama, savunuculuk) kullanılacağını, kendi anlayabileceği bir dille (tercüman desteğiyle) tam olarak ve her yönüyle bilmelidir.
- Gönüllülük: “Hayır” deme hakkının hiçbir olumsuz sonucu (hizmetten mahrum bırakma vb.) olmayacağı açıkça belirtilir ve güvence altına alınır.
- Devamlılık ve Kontrol: Katılımcı, hikâyenin her aşamasında (taslak, son hal) geri bildirimde bulunma, düzeltme, kısıtlamalar koyma veya tamamen geri çekme hakkına sahiptir. Rıza formlarına bir “son kullanma tarihi” veya düzenli yenileme şartı eklenebilir.
- **Güç Dinamiklerinin Farkındalığı:** Hizmet aldığı bir kurum tarafından “rızası” istenen bir katılımcı, bunu gerçekten özgür iradesiyle mi, yoksa bir zorunluluk hissiyle mi söylüyor? Bu riski azaltmak için anonimlik seçeneği sunmak, baskı hissettirmemek için özen göstermek gerekir.

4. Bütünlüklü Temsil ve Faillik Vurgusu:

Bu belki de en önemli başlıktır: Bireyleri, yalnızca yaşadıkları zorluklar, eksiklikler veya travmalar üzerinden değil, bir bütün olarak temsil etmek. Bu şu anlama gelir:

- **Güç Temelli Yaklaşım:** Mücadeleler anlatılırken, bireyin ve topluluğun gösterdiği direnç, beceri, zorluklar, kaynaklar, bilgelik ve hayaller eşit vurguyla yer almalıdır.
- **Kahramanın Yeniden Tanımlanması:** Geleneksel anlatıda kahraman STK veya başışçıdır. Etik anlatıda ise asıl kahraman, kendi yolculuğunda ilerleyen, seçimler yapan, mücadele eden ve dönüşen katılımcının kendisidir. STK, bu yolculukta bir “yol arkadaşı”, “kolaylaştırıcı” veya “kaynak” olarak konumlandırılır.
- **Bağlamın Anlatılması:** Bireysel hikayeler, içinde geliştikleri sistemsel, tarihsel, politik ve ekonomik bağlamdan koparılmamalıdır. Örneğin yoksulluk, kişisel bir başarısızlık değil, yapısal bir sorun olarak çerçevelenmelidir.
- **Karmaşıklığa Saygı:** Hayatlar basit “başarı hikayelerine” veya “trajedilere” indirgenemez. Hikayelerde çelişkiler, belirsizlikler ve devam eden mücadelelere de yer verilebilir; bu, gerçekliğin bir parçasıdır ve hikâyenin inandırıcılığını artırır.

Bu dört eksen, etik hikâye anlatımının teorik temelini oluşturur. Bir sonraki bölüm, bu ilkeleri, hikâye döngüsünün somut aşamalarına nasıl uygulayacağımızı adım adım göstermeyi amaçlamaktadır.

4. Sahada Etik Hikâye Anlatımı:

Kuramsal çerçevenin ışığında, bu ilkeleri örgütümüzün gündelik pratiğine nasıl entegre edeceğimizi öncelikle örgütümüz içinde ve diğer örgütlerle/paydaşlarla birlikte uzun uzun tartışmamız gerekir. Bu tartışmalar bir hikâyenin doğuşundan sonrasına kadar olan tüm süreci kapsamalıdır.

A. Hikâye Toplama Öncesi: Hazırlık ve Bakış Açısı

- **Öz-Eleştiri ve Öz-Yansıtma:** Ekibinizle birlikte, topluluğa ve konuya dair önyargılarınız, varsayımlarınız neler? Tarihsel (sömürgecilik, göç, ekonomik krizler) ve kültürel bağlam hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz?

- **Yerel İş Birlikleri:** Mümkinse, hikâyeyi toplayacak kişi, topluluğun dilini konuşan ve kültürünü anlayan birinden destek almalıdır. Bu, yanlış anlaşılımları azaltır ve güven inşa eder.
- **Amaç Netliği:** Bu hikâyeyi neden topluyorsunuz? Amacınızı (fon, farkındalık, savunuculuk) önceden belirleyin ve bunu katılımcıyla paylaşma planı yapın.

B. Hikâye Toplama Sırasında: Güvenli ve İşbirlikçi Bir Ortam

- **Derin Rıza Sürecini Başlatın:** Görüşmenin hemen başında, yukarıda tanımlandığı şekilde derin rıza sürecini açıklayın. Yazılı bir form kullanılacaksa, içeriği okuyun/anlatın. “Hayır” seçeneğinin her zaman mevcut olduğunu ve “destekler” ile ilgili bir sonucu olmayacağını vurgulayın.
- **Güvenli ve Özel Bir Alan:** Görüşme, katılımcının kendini rahat ve güvende hissedeceği bir yerde yapılmalıdır. İstenirse yanında bir güvendiği kişi (dost, aile üyesi) bulunabilir.
- **Açık Uçlu, Güçlendirici Sorular:** Sorular görüşülen kişi/grubun failliğini merkeze alacak şekilde yeniden biçimlendirilmelidir. “Bu hikâyede sizin için en önemli olan ve paylaşılmasını istediğiniz mesaj nedir?” sorusu merkezde olmalıdır.
- **Aktif ve Saygılı Dinleme:** Hikâyeyi kendi önyargılarınıza göre şekillendirmeye çalışmayın. Suskunluklara, anlatılmayanlara saygı gösterin. Her şeyi anlatma zorunluluğu yoktur.
- **Güvenlik Değerlendirmesi:** Bu hikâyenin paylaşılması, katılımcıya fiziksel (tehdit, şiddet), sosyal (dışlanma, damgalanma) veya psikolojik (travmanın tetiklenmesi) bir risk oluşturur mu?

C. Hikâyeyi Kurgulama ve Paylaşma Hazırlığı

- **Katılımcı Onayı ile Kurgulama:** Hikâyeyi yazdıktan, fotoğrafları seçtikten veya videoyu montajladıktan sonra, nihai versiyonu katılımcıyla mutlaka paylaşın. Onun geri bildirimlerini ciddiye alın. İsteddiği düzeltmeleri yapın. Hikâyenin onun onay verdiği halini paylaşın.

- **Bağlamı Dahil Etme:** Hikâyeye, durumun sistemsal nedenlerini açıklayan kısa bir arka plan bilgisi ekleyin. Bu, okuyucunun sorunu kişiselleştirmek yerine yapısal olarak anlamasını sağlar.
- **Uygun Medya ve Dil Seçimi:**
 - **Medya:** Hikâyenin hassasiyeti ile platform uyumlu olmalı. Bir mültecinin hikayesi, bir Instagram gönderisinden çok, bağlamıyla birlikte anlatılabileceği bir web sitesi makalesi veya kısa belgesel için daha uygun olabilir.
 - **Görseller:** İstismara açık, aşağılayıcı, aşırı duygusal veya “kurtarıcıyı” öne çıkaran karelerden kaçınin. Onun yerine, katılımcının gücünü, becerilerini veya topluluk içindeki etkileşimini yansıtan fotoğraflar seçin.
 - **Dil:** “Yararlanıcı”, “muhtaç”, “kırılgan”, “mağdur” gibi etiketlerden kaçınin. Onun yerine “katılımcı”, “topluluk üyesi”, “aktivist”, “ebeveyn”, “öğrenci” gibi kimlikleri veya rolleri öne çıkaran ifadeler kullanın. “Yardım etmek” yerine “desteklemek”, “birlikte çalışmak”; “faydalanıcı” yerine “katılımcı” gibi kelimeleri tercih edin.
 - **Faydanın Paylaşımı:** Hikâyeden doğan fayda (fon, tanınırlık, ağ) nasıl paylaşılacak? Katılımcıya sembolik olmayan, somut bir karşılık (telif, ücret, kapasite geliştirme fırsatı, platform) sağlanabilir mi? Hikâyede emeği geçen çalışanlar, çevirmenler, fotoğrafçılar açısından durum nedir?

D. Hikâye Sonrası: Destek ve Sürdürülebilir İlişki

- **Hikâye Sonrası Destek:** Hikâye paylaşıldıktan sonra katılımcıyla iletişimi koparmayın. Paylaşımın nerelerde yayınlandığını, nasıl tepkiler aldığını onunla paylaşın. Özellikle de psikolojik destek ihtiyacı olup olmadığını sorun.
- **Hesap Verebilirlik ve Öz-Yansıtma:** Hikâye anlatım sürecinizi düzenli olarak gözden geçirin. Yaptığınız hatalardan ders çıkarın. Ekip olarak hikâye anlatımı ilkelerini içeren yazılı bir “İletişim ve Hikâye Anlatımı Politika Belgesi” oluşturun ve tüm ekibin bu sürecin parçası olmasını sağlayın.
- **Topluluk Geri Bildirimi:** Düzenli aralıklarla, hikayeleri paylaşılan topluluklardan genel iletişim pratikleriniz hakkında geri bildirim alın.

Bu adımlar, etik bir hikâye anlatımı sürecinin omurgasını oluşturur. Ancak, bu dönüşümün neden bu kadar zorunlu ve önemli olduğunu anlamak için, tartışmayı dekolonyal perspektifle derinleştirmek gerekmektedir.

5. TÜRKİYE BAĞLAMI: ZORLUKLAR, FIRSATLAR VE BİR EYLEM ÇAĞRISI

Türkiye’deki STK’lar, etik hikâye anlatımını benimseme sürecinde hem benzersiz zorluklarla hem de önemli fırsatlarla karşı karşıyadır.

Zorluklar:

- **Kaynak Bağımlılığı ve Aciliyet Kültürü:** Çoğu STK, dış kaynaklara bağımlıdır ve sık sık acil fon ihtiyacı içindedir. Bu, “hızlı, duygusal, etkileyici” hikayelere yönelimi artırır; etik süreçlerin “zaman kaybettiren lüksler” olarak görülmesine yol açabilir.
- **İçselleşmiş Hiyerarşiler:** Toplumdaki hiyerarşiler, fon dağıtan ulusal/uluslararası örgütlerle yerel STKlar arasındaki ilişkilere de yansımakta ve katılımcı merkezli, eşitlikçi bir diyalogu zorlaştırmaktadır.
- **Donör (Bağışçı) Beklentileri:** Uluslararası ve yerel donörler/bağışçılar, genellikle “klasik” yardım anlatılarına alışkındır ve daha karmaşık, güç temelli hikayeleri “yeterince duygusal” veya “ikna edici” bulmayabilirler.
- **Kapasite ve Farkındalık Eksikliği:** Etik hikâye anlatımı konusunda yol almış kişilerin sayısı oldukça sınırlıdır. Örgütler, çok büyük oranda, bu konunun stratejik önemini henüz tam olarak içselleştirmiş değildir.

Fırsatlar ve Öneriler:

- **Yerel ve Kültürel Zenginlik:** Türkiye, güçlü bir sözlü ve yazılı hikâye anlatımı geleneğine sahiptir. Bu kültürel kolektif hafıza, katılımcıların kendi hikayelerini güçlü bir şekilde anlatmaları için bir kaynak olabilir.
- **Dinamik Sivil Toplum:** Türkiye’deki STK’lar, zorlu koşullarda uzun yıllardır mücadele ederek önemli bir deneyim birikimi ve yaratıcılık geliştirmiştir. Bu birikim, dönüşüm için gerekli esneklik ve azmi sağlayabilir.
- **Dijital Platformlar ve Yeni Anlatım Olanakları:** Sosyal medya ve dijital araçlar, toplulukların kendi seslerini doğrudan duyurmaları için fırsatlar sunmaktadır. STK’lar,

bu platformları katılımcıların kendi içeriklerini üretmeleri için güçlendirici araçlar olarak kullanabilir.

Somut Adımlar için Çağrı:

1. **Politika Geliştirmek:** Kurum içinde, bu kılavuzda da yer alan ilkeleri yansıtan yazılı bir “**Etik Hikâye Anlatımı ve İletişim Politikası**” oluşturup yaygınlaştırabilirsiniz.
2. **Eğitim ve Farkındalık Artırmak:** Tüm ekibiniz (yöneticiler, proje çalışanları, iletişimciler) için düzenli etik hikâye anlatımı eğitimleri düzenleyebilirsiniz.
3. **Bağışçıları ve Donörleri Dönüştürmek:** Raporlarınızda ve görüşmelerinizde, neden daha az dramatik ama daha saygılı hikayeler anlattığınızı, bunun uzun vadeli etkiyi nasıl artırdığını açıklayabilirsiniz. Onları bu dönüşümün bir parçası haline getirebilmek için adım atabilirsiniz.
4. **Katılımcıyı Sürece Dahil Etmek:** Hikâye anlatım atölyelerinde etik üzerine daha çok yoğunlaşabilirsiniz. Katılımcılara temel iletişim becerileri kazandırmak ve medya içeriklerinizi birlikte üretmek önemli bir adımdır.

SONUÇ

Hikâye anlatımı, STK’lar için vazgeçilmez bir araçtır. Ancak bu aracı nasıl kullandığımız, kim olduğumuzu, neye değer verdiğimizi ve nasıl bir dünya inşa etmek istediğimizi gösterir. Sömürüye dayanan tek boyutlu anlatı pratikleri, yalnızca etik dışı değil, aynı zamanda etkisiz ve sürdürülemezdir. Bu pratikler, çalıştığımız topluluklara saygısızlık etmekle kalmaz, onların gücünü ve çözümlerini görünmez kılarak, gerçek toplumsal dönüşümün önünde bir engel oluşturur. Etik hikâye anlatımı, basit bir “izin formu” meselesi değil güç dinamiklerine dair derin bir farkındalık, katılımcıyı merkeze alan bir zihniyet, sürekli bir rıza ve iş birliği süreci ve nihayetinde, örgütsel kültürde ve küresel ilişkilerde dekolonyal bir dönüşüm çağrısı olarak görülmelidir.

Bu kılavuzu, mevcut sorunlara yönelik tamamlanmamış ve katkı konulması gereken bir ilişki süreci olarak sizlerin önerisine sunmak üzere hazırladık. Nihai hedef, hikâyeleri, gerçek ve dayanışmacı bağ kurmak, adaletsiz ve eşitsiz güç ilişkilerine dayanan sistemleri anlamak ve

birlikte değişmek için kullanmaktır. Değişim, “sömürülen program katılımcısından” “güçlenmiş hikâye anlatıcısına” doğru bir değişim olmalıdır. Kurum içi dirençler, kaynak kısıtları ve alışkanlıklar bizi yavaşlatabilir. Ancak, her adım bu dönüşümün bir parçasıdır. Bu kılavuzun, Türkiye’deki tüm sivil toplum aktörleri, akademi ve insani yardım örgütleri için bir tartışma metni ve bir ilham kaynağı olmasını umuyoruz. Değişim, bir hikâye ile başlar. Öyleyse, daha etik, daha adil ve daha güçlendirici hikayeler anlatalım.

KAYNAKÇA

- Adichie, C. N. (2009). *The Danger of a Single Story*. TED Global.
- Barsky, A. (2019, 2022). *Ethical Storytelling and Narrative Ethics*. Oxford University Press
- Bhatti, Y., & Eikenberry, A. M. (2016). The Pitfalls of Humanitarian Storytelling. *Stanford Social Innovation Review*.
- Fanon, F. (2024). *Yeryüzünün Lanetlileri*. İletişim Yayınları. (5.baskı).
- Foucault, M. (2011). *İktidarın Gözü*. Ayrıntı Yayınları.
- Gölcü, A. (Ed.). (2023). *Hikâye Anlatımının Etiği: Disiplinlerarası Bir Bakış*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gyasi, Y. (2016). *Homecoming*. Alfred A. Knopf Yayınları.
- Icaza, R., & Vázquez, R. (2013). Social Struggles as Epistemic Struggles. *Development and Change*.
- Mignolo, W. D. (2011). *The Darker Side of Western Modernity: Global Futures, Decolonial Options*. Duke University Press.
- Motta, S. C. (2016). Decolonising Europe: A Methodology for the De-colonial Turn in the Social Sciences. *APSA Annual Meeting*.
- Motta, S. C. (2020). Precarity, Abyssal Lines and Stories from the South. *Globalizations*.
- NASW. (2021). *NASW Code of Ethics*.
- Ogbu, H. (2023). <https://www.journalcswb.ca/index.php/cswb/article/view/306/884>
- Plewes, B., & Stuart, R. (2007). Through a Lens Darkly. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*.
- Senehi, J. (2002). Constructive Storytelling: A Peace Process. *Peace and Conflict Studies*.